

Portrét ulice

Milady Horákové – Merhautova

autoři textů
Pavla Cenková
Aleš Homola
Matěj Krontorád

archivní spolupráce
Jana Malaníková

grafická úprava a sazba
Karel Bařina

vydal
Národní památkový ústav,
územní odborné pracoviště v Brně

tisk
Quatro print, a. s.

náklad
1000 ks

vydání
Brno 2024

ISBN
978-80-87967-39-3

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVIŠTĚ
V BRNĚ

← *Pohled ze svahu Černých Polí na Brno z roku 1852 zachycuje nově budovanou severní stranu zástavby ulice Milady Horákové, tehdy Na Hrázi. Na jižní straně ulice je zakreslen zahradní hostinec U Modré štiky – bývalý mlýn na výpusti z Hutterova rybníka, adaptovaný roku 1782 na hostinec, a pod ním propust bývalého Hutterova rybníka, kterou protékala říčka Ponávka, dále vstup do bývalé zahrady hraběte Mitrovského a patrový pavilon. Na severní straně dominuje blok nové zástavby vícepatrových nájemních domů, z nichž je pozoruhodný dodnes existující objekt Milady Horákové 9 s dvorním rizalitem a zahradou, vymezenou zdí s arkaturou a věžovitým altánem. Moravská zemská knihovna v Brně, sign. Skř.1-0091.416.*

↓ *Barokní socha sv. Jana Nepomuckého v nice domu Přikop 2a. Socha původně stála u mostku přes pomocnou propust v hrázi Hutterova rybníka. Ještě před polovinou 19. století je doložena přibližně na stejném místě, na začátku ulice Milady Horákové u odbočení třídy Kpt. Jaroše. Foto Martin Kučera 2024.*

V Brně – a asi v každém větším sídle – se nachází důležité ulice, které byly do současné podoby dotvořeny poměrně nedávno, přestože je jejich komunikační stopa historická. Jako příklad se nabízí původně slepě končící západní část brněnské okružní třídy – ulice Husovy, která byla ve svahu Petrova proražena až německou protektorátní správou. Podobný osud má také třída Milady Horákové s navazující ulicí Merhautovou. Tato komunikační osa byla prodloužena přes návrší Černých Polí rovněž až za nacistické okupace. Teprve tímto urbanistickým zásahem – prodloužením a napojením ulice Milady Horákové na již existující ulici Merhautovu – došlo k vytvoření nové městské třídy, která se stala hlavní severovýchodní osou širšího jádra Brna. Historický vývoj od lokální cesty k městské třídě však rozhodně nebyl přímočarý. Situaci navíc komplikuje skutečnost, že ulice byly vícekrát v různých svých úsecích přejmenovány, měnila se jejich délka i význam.

V souvislosti s postupným odstraňováním barokního opevnění Brna po roce 1852 začaly brněnské předměstské osady s městským jádrem intenzivně srůstat a vytvářet jednotný urbánní organismus. Předměstí, která se nejčastěji vyvíjela po-

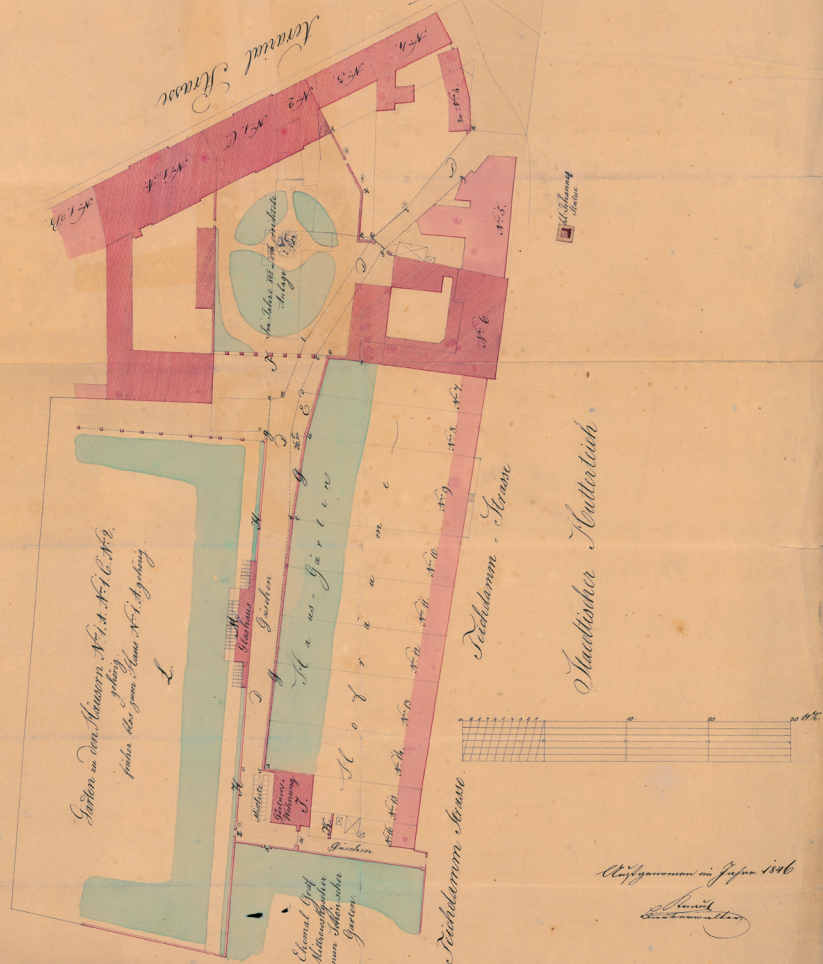
dél cest vedoucích z Brna na různé strany světa, vytvářela radiálně uspořádané výběžky, kolem nichž se postupně formovala stále hustší zástavba nových čtvrtí. Význačnou radiálou byl starobylý Cejl mířící na východ k Zábrdovicím a Nová Velká ulice (dnešní Lidická) směřující na sever ke Královu Poli. Mezi těmito budoucími stěžejními městskými třídami vybíhala z okružní komunikace kolem městské pevnosti severovýchodní cesta nazvaná v plánu města Brna od Josefa Anneis z roku 1784 *Weg nach Obrowitz*, tedy cesta do Zábrdovic. A právě na konci 18. století se začíná také příběh ulice Milady Horákové.

Poté, co severovýchodní cesta opustila okružní komunikaci kolem bastionového prstence, vstoupila na těleso hráze Hutterova rybníka na říčce Ponávce, který byl již roku 1782 vysušen a jeho dno zemědělsky využito. Perspektivní mapa z roku 1786 ukazuje, že poté co cesta překonala mostek přes pomocnou propust rybníka, osazený sochou sv. Jana Nepomuckého (dnes umístěné v nise nad vstupem do domu Příkop 27/2a), míjela po pravici řádku drobných stavení postavených po roce 1785 a v jejich sousedství ve své době proslavené, veřejně přístupné zahrady

Plan II

Von dem Besitze des Liber Klein in der Vorstadt Sechsdamm und dem Gassen, welches aus dem einmal zur Ableitung des überflüssigen Wassers von dem Hutterteich bestehenden Wassergraben, welcher dem Baron Schröfl zum Genuss mietungsweise überlassen wurde, entstanden ist.

← Snímek Josefa Kunzfelda z roku 1903 zachycuje skupinu převážně přízemních řadových domků vybudovaných po roce 1785, které představovaly nejstarší část obytné zástavby ulice Milady Horákové. Archiv města Brna, fond U 5, sign. XIb2.

← Fotografie Josefa Kunzfelda z roku 1909 zachycuje cihelnu u dnešní ulice Jugoslávské a v pozadí nově vybudovanou zástavbu jižní fronty ulice Merhautovy. Archiv města Brna, fond U 5, sign. XIb51.

→ Situační plán pozemků a zástavby v nároží ulice Milady Horákové a Koliště v roce 1846, plán zakresluje situaci vnitrobloku včetně reziiduí bývalých šlechtických zahrad a umístění sochy sv. Jana Nepomuckého na začátku ulice Milady Horákové směrem ke Kolišti. Archiv města Brna, fond U 9, sloha 10a VF.

barona Ignáce Schröffla z Mannsbergu a hraběte Jana Křitele Mitrovského. Cesta u ohradní zdi zahrady hraběte Mitrovského, situované na pravém břehu Ponávky, vedla přes široké přemostění říčky a po dalším úseku dorazila k jihozápadnímu úpatí návrší Černých Polí, které bylo tehdy osázené sady a vinicemi. Zde se cesta v tupém úhlu zalomila k východu a pokračovala ve směru dnešní ulice Francouzské otevřenou krajinou pod Černými Poli k již v té době zastavěné křižovatce s Cejlem a komunikací mířící do Husovic (budoucí ulici Vranovskou).

Zmíněná řádka domů a zahradní areály jižně od hráze zaniklého Hutterova rybníka se staly základem předměstí Na Hrázi, které se sousední osadou Příkop ležící při okružní silnici kolem opevnění města vytvořilo společné katastrální území.

Zástavbou předměstí Na Hrázi počal dějinný běh ulice Milady Horákové. Proces urbanizace zde od přelomu 18. a 19. století rychle postupoval. Podle městského plánu z roku 1815 a mapy Stabliního katastru z let 1825–1826 přibývala zástavba při západním ústí ulice do okružní silnice (dnešního Koliště), a naopak na východě vznikalo nové urbánní jádro pod svahem

Černých Polí při odbočení ulice do trajektorie dnešní Francouzské (tehdy nazývané Horní Cejl), kde vznikla křižovatka s novými ulicemi Příkop a Traubova.

Na městském plánu z roku 1858 nesla třída Milady Horákové prestižní název podle panujícího císaře Franz Josef Strasse. Tehdy byla zastavěna celá jižní fronta ulice – tři velké nájemní domy navazovaly na nejstarší řádku drobných přízemních stavení. Stále ještě zůstávaly bývalé šlechtické zahrady. Západnější Schröfflova, opatřená hudebním pavilonem, se kolem poloviny 19. století nazývala Kleinovská podle tehdejšího majitele Libora Kleina ze slavné průmyslnické dynastie. U vstupu do východněji ležící zahrady hraběte Mitrovského se nacházel velký zahradní hostinec U Modré štiky. Na protější severní straně ulice se mezi dosud prázdnými parcelami objevily první větší nájemní domy s dvorními zahradami. Výšeč mezi dnešním Kolištěm a přímou promenádní cestou s alejí vedoucí do lužáneckého parku – budoucí třídou Kpt. Jaroše – vyplňoval shluk drobné zástavby.

O deset let později měla již ulice oboustrannou zástavbu, pod svahem Černých Polí se k severu táhla slepá Traubova (tehdy Hutter Gasse), ale především název ulice

Františka Josefa nenesla jen třída Milady Horákové, ale rovněž celý běh ulice Francouzské, pojmenované předtím Horní Cejl. Tím byla i nominálně potvrzena existence významné západovýchodní komunikační osy od centra města k Zábřovicím a Husovicím, jejíž význam později převzala osa Milady Horákové – Merhautova, která byla nově proražena.

Z 60. let 19. století se také dochovaly první fotografické dokumenty ulice Milady Horákové. Z panoramatického snímkování města Brna z věže kostela sv. Jakuba, provedeného fotografem Josefem Homolkou, ale také z dalších historických fotografií vystupuje obraz ulice, kterou již zčásti tvořily mohutné nájemní domy. U vstupu z Koliště stál nalevo neorenesanční nárožní palác obchodníka, cukrovárníka a pivovárníka židovského původu Isidora Vincence Flesche. Protilehlé nároží ulice vymezovala monumentální pozdně klasicistní bloková stavba dvoukřídlého domu, který v té době patřil arcivévodovi Karlu Ferdinandovi Rakousko-Těšínskému. Na tuto budovu se napojovaly další dva dvoupatrové nájemní domy, dále pak na jižní straně ulice stále pokračovala přízemní řadová zástavba završená vysokými sedlovými a mansardovými střechami prolamovanými občas zděnými vikýři, která měla povětšinou původ ještě v posledních desetiletích 18. století. Na tyto domky v 60. letech 19. století navázala řada trojpodlažních domů Thomase Schnuparka. Po bombardování Brna na konci druhé světové války zůstal stát jediný, dnešní objekt Milady Horákové 28.

Na protější severní straně ulice byla situace jiná. Na Fleschův palác navazovala obezděná zahrada, která se táhla až k ještě

nezastavěné alejní třídě, budoucí třídě Kpt. Jaroše, a poté pokračovala souvislá zástavba převážně dvoupatrových nájemních domů, z nichž je na historických fotografiích dobře patrný nárožní dům Julia a Pauline Schwachových s klasicistní fasádou s patry členěnými vysokým pilastrovým řádem. Na východním konci ulice u odbočení do tehdy slepé Traubovy pak vystupoval velký jednopatrový dům Františky Veselé, s nímž pak byly v době plánovaného průrazu spojeny velké kontroverze. Ve výšce vymezené ulicí Františka Josefa a dosud otevřeným korytem Ponávky se nacházel dosud existující velký pozdně klasicistní nárožní pavlačový dvůr č. 17 a 19 (dnes Milady Horákové 17–19, náměstí 28. října).

V 80. letech 19. století se situace ulice opět změnila, v letech 1882–1884 byl v úseku mezi Lužáneckou a Křenovou zkanalizován tok říčky Ponávky, tím se z ulice Milady Horákové otevřel k severu široký nástup (na mapách označovaný Na Můstku) do prostoru nově vymezeného náměstí 28. října a současně z nové křižovatky k jihu zamířila ulice Příkop (nesoucí tehdy jméno Ponávka). Tím definitivně zmizela rezidua zahrady hraběte Mitrovského, jejíž prostor byl rozparcelován pro novou zástavbu. Naopak Schröflůvská zahrada, nyní ukryta ve vnitrobloku, stále fungovala jako parkový prostor s pavilonem a kavárnou, které byly spojeny s hudebním spolkem Schubertbund.

Do obrazu postupně se rozvíjející klasicistně-historizující ulice vtrhlo 20. století radikálně stavbou Okresní nemocenské pokladny (Milady Horákové 24) od architekta Huberta Gessnera provede-

← Podobu ulice Milady Horákové na konci 60. let 19. století uchovává výřez z panoramatického snímkování Brna od Josefa Homolky pořízeného z věže kostela sv. Jakuba roku 1867. Ve středním plánu obrazu je při levém okraji patrný Fleschiův palác, vpravo od něj světlá hmota dvoukřídlého domu arcivévody Karla Ferdinanda Rakousko-Těšínského, za ním je možné pozorovat řadovou zástavbu severní fronty ulice, včetně dvojice vyšších nájemních domů Aloise Kvokala. Blok ukončuje tmavší fasáda Sehnalova domu, na kterou ve fotografii opticky navazují tmavé koruny stromů bývalých šlechtických zahrad u řeky Ponávky. Moravská zemská knihovna v Brně, sign. Skř.1-0091.416.

→ Pohled do ulice Milady Horákové před rokem 1897 zachycuje vlevo koncový rizalit Fleschova paláce, navazující opocení je reziduem původní zahrady po roce 1885 z větší části zastavěné neorenesančními nájemními domy Moritze Käuflera, z nichž je na fotografii patrný rohový dům Milady Horákové 1a, třída Kpt. Jaroše 1. Na fotografii dále pokračuje zástavba až k dnes již neexistujícímu domu Milady Horákové 29, jehož průčelí ulici pohledově uzavírá. Odstranění této stavby bylo základním předpokladem provedení průrazu spojujícího ulice Milady Horákové a Merhautovy. Archiv města Brna, fond U 7, list 71a č. 1.

nou v letech 1903–1904. Pozoruhodně hmotově členěná a strohým geometrickým ornamentem dekorovaná vertikála Gessnerovy stavby dodnes výrazně působí, jak pak musela tato mimořádná modernistická architektura radikálně vyznívat v prostředí ulice, kde dosud dožívala předměstská přízemní zástavba s kořeny v 18. století. Gessnerovou architekturou se navíc záhy inspiroval jeho bývalý spolužák z německé vyšší státní průmyslové školy, agilní brněnský stavitel Josef Müller, který nedaleko vybudoval dvojici nájemních domů Milady Horákové 12 a 14 (nájemní domy Josefa Müllera, Karla Andreska a Josefa Hory).

Souběžně od první dekády 20. století počala vznikat v úseku mezi Černopolní a křižovatkou s Jugoslávskou (Binder-gasse) ulice Merhautova, poprvé uvedená roku 1907 jako Senefeldergasse. Na jižní straně této tehdy klidné ulice ve svahu Černých Polí navrhli architekti Vladimír Fischer a Friedrich Wilhelm Schmeer rezidenční soubor řadových nájemních domů, formovaných výrazně členěnými průčelími s četnými štíty, arkýři a dalšími plastickými prvky do celkově malebně romantické a současně zjednodušené modernistické podoby.

Po pádu rakousko-uherské monarchie a vzniku nového československého státu došlo za nového režimu k procesu přejmenování ulic, které se samozřejmě dotklo též ulice Františka Josefa, ale i Senefelderovy. Ulice Milady Horákové byla nově pojmenována po klíčovém spojenci meziválečného Československa, Francii, a to opět v plném rozsahu až po křižovatku s Cejlem, Senefelderova pak získala současný název Merhautova po významném brněnském novináři a literátovi.

Merhautova byla následně v návaznosti na budování nových ulic Černých Polí prodloužována k severu, daleko za původní úsek po křižovatku s Jugoslávskou.

V rámci urbanistického promýšlení Velkého Brna po roce 1919 vyvstala potřeba lepšího napojení Černých Polí a Štefánikovy čtvrti na centrum města. Nabízela se zde přímá linie možným propojením dvou k sobě přes úbočí Černých Polí směřujících ulic Milady Horákové a Merhautovy. Na městských plánech z druhé poloviny 30. let je již naznačeno spojení obou těchto ulic.

Brněnský tisk z roku 1938 přibližuje potíže brněnského magistrátu, které vyvstaly při výkupu nemovitostí potřebných pro uvolnění průrazu mezi Milady Horákové a Merhautovou. Paní Rottová, majitelka domu číslo 19 v ulici Francouzské (dnešní Milady Horákové), který stál v cestě plánovaného zásahu, požadovala za svůj dům, pořízený za 270 000 Kč, při vyjednávacím procesu nakonec celé dva miliony korun. Nemístné požadavky a další problémy s výkupem pozemků na straně ulice Merhautovy vedla město k zahájení vyvlastňovacího řízení. Tyto komplikace způsobily, že k realizaci průrazu došlo až za protektorátní správy města v roce 1939 a ke zprovoznění nové tramvajové linky v následujícím roce.

Období první republiky se do podoby ulice významně zapsalo řadou novostaveb určených zejména pro bydlení. Severní stranu Merhautovy po celé 19. století a počátek 20. století zabíraly polnosti a rozlehlá cihelna, na jejímž místě postupně vznikaly funkcionalistické bytové domy. Vyniká mezi nimi masivní hmota nájemního domu stavebního družstva Freundschaft, který byl postaven roku 1932 podle návrhu Zikmunda Kerekese a Heinricha Bluma (Merhautova 13). Brněnští židovští architekti v následujících letech realizovali řadu dalších nájemních domů v ulici Milady Horákové i Merhautově, Alois Kuba projektoval rohový dům s náměstím 28. října (náměstí 28. října 26, Milady Horákové 21). Na konci 30. let vznikla podle návrhu Josefa Poláška dívčí škola, uzavírající ulici Merhautovu na křižovatce s Jugoslávskou.

Stavební vývoj ulice Milady Horákové zásadně ovlivnilo spojenecké bombardování roku 1944, kterému padla za oběť řada domů zejména při ulici Příkop. Poválečné obnovy se do dnešních dnů dostalo pouze objektu Milady Horákové 34, který roku 1957 projektoval Lubor Lacina. Jeho plány na novou zástavbu celé uliční fronty s průjezdem do ulice Příkop se však nerealizovaly. Po válce se podle návrhu Bedřicha Rozehnalů budoval také areál dětské nemocnice, jejíž lůžková část se obrací do ulice Milady Horákové. Výrazným architektonickým počinem sklonku 50. let byla rovněž budova Chemoprojektu (Milady Horákové 15), postavená na místě bytového domu skláře Otmara Vačkáře. Progresivní návrh v raně bruselském stylu vytvořený brněnským Průmstavem částečně degradovala rekonstrukce po roce 2010.

Za komunistické vlády byla ulice Milady Horákové na počátku padesátých let 20. století přejmenována na třídu Říjnové revoluce, po pádu totalitního režimu pak ulice získala v rámci symbolické rehabilitace prostoru současný název po jedné z nejvýznamnějších obětí komunistických represí.

Při závěrečném pohledu na jednu pulzující městskou osu rozdělenou dvěma názvy spatřujeme ulici, která tvoří městskou třídu. Od křižovatky s Kolištěm po křižovatku s Jugoslávskou se jedná o prostorově koherentní a jasně rozpoznatelnou severovýchodní trajektorii městského života na hranici mezi Černými Poli a Zábrdovicemi. Naopak část ulice Merhautovy za křižovatkou s Jugoslávskou, vznikající v meziválečném i poválečném období

← Terénní práce při realizaci průrazu do ulice Merhautovy v roce 1939, Archiv města Brna, fond U 22, sign. LXVIIIa6.

→ Průjezd tramvaje při slavnostním zahájení dopravy v roce 1940 v proražené části ulice Milady Horákové, Archiv města Brna, fond U 5, sign. XIb215.

postupným prodlužováním rostoucími Černými Poli až do Štefánikovy čtvrti, představuje urbanisticky autonomní díl, který k této faktické třídě již nepatří.

Ulice Milady Horákové a Merhautova jsou dnes živou urbánní tepnou lemovanou pestrá velkoměstskou zástavbou vznikající od poloviny 19. století do současnosti. Kdyby bylo třeba uvést určující prvky jejího svěbytného vzhledu, byla by jistě na prvním místě jmenována pozoruhodná secesní a modernistická architektura, ale pak také jistá klopýtavá děravost daná nezacelenými ztrátami z těžkého bombardování v listopadu 1944 a nezastavěnými územími pod dětskou nemocnicí.

Milady Horákové 1, Koliště 13a

Palác Isidora Vincence Flesche

Aleš Homola

V 60. letech 19. století vznikl ve výrazné nárožní poloze v ústí ulice Milady Horákové do Koliště palác podnikatele Isidora Vincence Flesche, vybudovaný podle projektu architekta Heinricha von Ferstela. Jedna z prvních palácových staveb na nově vytyčené prestižní okružní třídě od reno-
movaného vídeňského architektonického tvůrce, mnohačetně stavebně angažovaného v Brně, byla jakýmsi pendantem ke krátce předtím Ferstelem navrženému paláci Johanna Bergla na rohu Moravského náměstí a Lidické. Zatímco u Berglova domu Ferstel užil neogotické formy historizující architektury, Fleschova stavba se vyznačuje neorenesančním stylem.

Palác ve své původní podobě dnes existuje již jen zčásti. Historické fotografie zachycují v tupém úhlu zalomenou dvoukřídlovou nárožní budovu, sevřenou na koncích rizality, završenými dekorativními vikýři, a v nároží akcentovanou polygonálním arkýřem, ukončeným bání s korouhví. Horizontální důraz dodával tmavě omítnuté hmotné fasádě rastr četných říms, stoupajících k mohutné korunní římsce, podepřené ornamentálními konzolami. Směrem do ulice Milady Horákové a dále do třídy Kpt. Jaroše (tehdy promenádní cesty s alejí) na palác

navazovala zahrada, kterou ohrazoval plot s pilíři na zděném soklu a dekorativními litinovými dílci.

Isidor Vincenc Flesch, pocházející z židovské rodiny z Rousínova, se během svého života propracoval na pozici průmyslového magnáta aktivně zasahujícího do řady výrobních odvětví, zejména však do oblasti cukrovarnictví. Po úspěchu na pařížské světové výstavě roku 1879 završil svoji kariéru a získal šlechtický titul s přídomkem von Brunningen. Dědicové po Fleschově smrti prodali zahradní pozemek u paláce agilnímu brněnskému staviteli Moritzu Käuflerovi, který zde, na začátku třídy Kpt. Jaroše, následně vybudoval skupinu tří mohutných třípatrových nájemních domů ve stylu klasické neorenesance.

Ve druhé polovině 90. let 19. století získala Fleschův palác Helena svobodná paní Offermannová, přivdaná do jedné z nejvýznamnějších brněnských továrnických dynastií. Roku 1897 přistoupila k přestavbě paláce, který rozšířila a zvýšila o třetí patro. Vertikalitu stavbě nově dodávaly ornamentální štítové nástavce nad rizality (dnes nedochované) a členité

←↑ *Současný pohled na uliční fasády paláce,
foto Martin Kučera 2024.*

←↓ *Novostavba Fleschova paláce na Homol-
kově panoramatickém snímkování města
Brna z věže kostela sv. Jakuba v roce 1867,
Moravská zemská knihovna v Brně, sign.
Skř.1-0091.416.*

→↑ *Fleschův palác na fotografii Antonína Nitsche
z roku 1869, koncový rizalit na snímku zcela
vlevo. Členitá dekorativní fasáda dokládá inte-
graci Ferstelovy architektury do přestavby pa-
láce realizované na konci 19. století. Moravská
zemská knihovna v Brně, sign. Skř.1-0091.416.*

zastřešení nárožního arkýře. Palác tím
však přišel o elegantní proporce Ferste-
lova návrhu.

V 60. letech 20. století pak došlo k devas-
tujícím úpravám interiérů i k naprosto
nevhodné střešní vestavbě, která výrazně
poškodila vzhled budovy, jež kdysi pa-
třila k nejstarším a k nejhodnotnějším
architektonickým počínům na brněnské
okružní třídě.

Milady Horákové 5, 5a, 7, Matěj Kruntorád
Černopolní 10, Merhautova 5, 7

Funkcionalistické bytové domy židovských architektů

Období první republiky obohatilo ulici Milady Horákové a Merhautovu o několik prostorově závažných realizací: bytový dům družstva Freundschaft (1932), městskou odbornou školu pro ženská povolání (1937–1938) nebo bytový dům č. 21 na rohu Milady Horákové a náměstí 28. října od bratrů Kubových (1935–1936). Kromě nich se stavěly také menší bytové domy dotvářející architektonickou pestrost obou ulic. Uplatnili se na nich mladí architekti s židovskými kořeny, kteří pracovali pro židovské objednavatele-developery.

V roce 1929 postavil Zikmund Kerekes šestipodlažní bytový dům na rohu Černopolní, Merhautovy a Durďákovy pro manžele Meerbaumovy, kteří provozovali obchod s oděvy na Masarykově třídě. Jedna z prvních staveb mladého architekta se vyznačuje strohou fasádou, ozvláštněnou na bočních stranách arkýři se zaoblenými nárožními. Do ulice Merhautovy se obrací mírně projaté průčelí s rizalitem tuto elegantní křivku kopírujícím. Kompaktní hmotu domu završuje výrazná korunní římsa sledující jeho půdorys. Velikostně nadstandardní byty s pokoji pro služby obývaly majetné vrstvy, jak dokládá událost z května 1934. Z bytu Mořice Bernfelda tehdy zloději ukradli šperky

a hodinky za desítky tisíc korun. Architektonické kvality domu narušila poslední rekonstrukce, jejíž barevná koncepce neodpovídá původnímu stavu.

Pro bratry Arthura a Lea Pollakovi navrhl šestipodlažní bytový dům Endre Steiner. Na místě trojpodlažního domu z druhé poloviny 19. století na adrese Milady Horákové 7 vznikl roku 1937 objekt, který okolní zástavbu převyšoval o tři podlaží. Dnes by se tento počín z hlediska památkové péče odsoudil jako předimenzovaný, avšak v moderním Brně 30. let byl zcela přirozeným. Na Steinerova hmotově navázal rok na to Jan Haas se Zoltánem Egrim domem č. 5 a Zikmund Kerekes domem č. 5a projektovaným pro židovského podnikatele v pivovarnictví Arthura Katschera. Stavbu domů řídil zkušený stavitel Artur Eisler, který je hned roku 1939 nabízel k prodeji. Domy na lukrativní parcele s poměrně luxusními byty byly výhodnou investicí, avšak židovští majitelé neměli jinou možnost, než se jich urychleně zbavit. Po válce se objekty staly majetkem města Brna, v přízemí domu č. 5a bývala od 50. let mlékárna, v domě č. 7, obnoveném po bombardování roku 1944, pultová prodejna potravin Pramen a hračkářství. Trojice bytových domů vytváří jeden blok

←←↑ Pohled na ulici Milady Horákové s řadou domů č. 5 (Jan Haas, Zoltán Egri), 5a (Zikmund Kerekes) a 7 (Endre Steiner), foto Martin Kučera 2024.

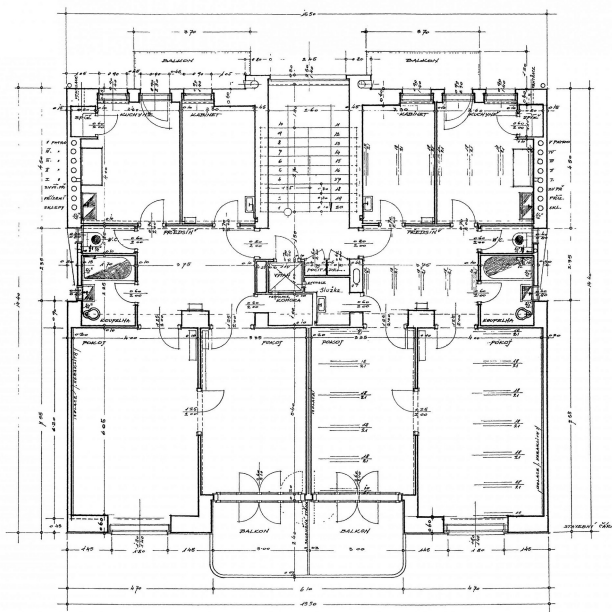
←→↑ Milady Horákové 7, vstupní chodba s autorským svítidlem Endreho Steinera, snímek z doby dokončení stavby, Muzeum města Brna, reprofoto Brněnský architektonický manuál, heslo C302.

←←↓ Merhautova 29 (Zikmund Kerekes), pohled na hlavní prachéli s prohnutou linií fasády, foto Martin Kučera 2024.

←→↓ Merhautova 5 (Zikmund Kerekes), Merhautova 5a a Merhautova 7 (Endre Steiner), foto Martin Kučera 2024.

→↑ Detail vstupu Merhautova 5 s travertinem obloženými stěnami, foto Martin Kučera 2024.

→↓ Půdorys domu Merhautova 5, Muzeum města Brna, reprofoto Brněnský architektonický manuál, heslo C304.

se stejně utvářenými podlažími a ustoupeným nejvyšším patrem vymežujícím prostor pro střešní terasu. Vzhled domů č. 5 a 5a byl v posledních letech pozměněn zateplením, výměnou oken a výkladců, širší dům č. 7 si zachoval původní obklad z červených kachlíček kontrastujících s bílým keramickým lemem kolem oken.

Židovští architekti v roce 1936 postavili i dvojici řadových bytových domů na Merhautově. Pro Arthura a Idu Morgensternovi navrhl Zikmund Kerekes dům Merhautova 5. Kvalitně zrekonstruovanému domu vévodí ústřední pás na poloviny dělených balkonů se zaoblenými boky. Jelikož se stavělo ještě v době nepropojení dnešní Merhautovy a Milady Horákové, směřovaly balkony do klidné ulice a nebylo nutné je situovat do vnitrobloku, jako se stalo například u Steinerova domu Milady Horákové 7. Poslední dům ze skupiny postavil Endre Steiner pro

Maxe Ornsteina na adrese Merhautova 7. Dům s ústředním pravoúhlým arkýřem má zachovanou původní hrubou omítku, vstup lemují travertinové obklady pokračující do vstupní chodby. Oba domy disponují prostornými byty s místnostmi pro služku a obývaly je movitější vrstvy.

Tvorbu skupiny židovských architektů, studujících a projektujících v Brně, ukončil nacismus. Jan Haas zemřel během holocaustu, Zikmund Kerekes pod jménem Chiram Asher po válce působil v Izraeli, Endre Steiner ve Spojených státech. Jejich brněnské realizace spojuje minimalistický moderní styl a náročná klientela. V obrazu ulic Milady Horákové a Merhautovy zaujmají podstatné místo reprezentující z dějin města násilně vymazanou stopu.

Dům Adolfa Kwokala

Stavební parcely na severní straně dnešní ulice Milady Horákové mezi třídou Kpt. Jaroše a náměstím 28. října byly sice rámcově vyměřeny již na počátku 20. let 19. století, ale stavět se zde začalo až o několik desetiletí později. Na staveništi č. VII v katastrálním území Na Hrázi vybudoval v letech 1850–1851 obchodník a majitel realit Adolf Kwokal dva mohutné třípatrové nájemní domy. Jednalo se o dvě zrcadlově komponované, pravidelně rozvržené budovy s centrálně umístěnými průjezdy do dvora, jednoramennými křivkami schodišť do pater, umístěnými v pravé zadní části dispozice, a se dvěma dvorními rizality. Římsami a rustikami členěná, symetrická uliční průčelí měla pětiosý rozvrh se střední osou tvořenou kamenným, půlkruhově zaklenutým portálem a podobně ukončenými okenními otvory prvního a druhého patra. Centrální osa byla po stranách doplněna 2 + 2 osami sdružených pravouhlých oken, spojených plasticky vystupujícími šambránami. Na historické fotografii z konce 19. století je patrné, že oba domy měly profilované šambrány ukončené konzolovými nadokenními římsami, které nesly výrazné ornamenty. Reliéfní dekor doprovázel i zaklenuté otvory v centrální ose, kterou zvýrazňovaly edikulové rámy.

V současnosti je situace výrazně odlišná – sousední dům č. 13 byl zbořen po těžkém poškození při bombardování Brna 20. listopadu 1944 a dům č. 11 je sice ve své hmotě a kompozici dochován, ale má značně zjednodušenou fasádu postrádající zcela plastický dekor a část architektonického členění. Zajímavé je, že na fotografiích pořízených po bombardování v listopadu 1944 průčelí domu č. 11 stále strukturovaly římsy, parapetní výplně či konzolami podpírané nadokenní římsy, ale výzdoba již chyběla.

V domě č. 11 provozoval starožitnictví a obchod se smíšeným zbožím Adolf Kwokal. Podnikaví manželé Kwokalovi dokonce na přelomu 50. a 60. let 19. století pronajímali část obou objektů pro četnická kasárna. Adolf Kwokal zemřel ve věku 58 let dne 11. března 1875 a vdova Marie jej následovala po necelém roce v lednu 1876. Od 90. let 19. století se dům dlouhodobě nacházel ve vlastnictví rodiny Volavých. V letech 1966–1967 jsou doložené stavební úpravy, které prováděl Stavební podnik města Brna.

←↑ *Pohled na současně uliční průčelí,
foto Martin Kučera 2024.*

←↓ *Historický pohled do ulice Milady Horákové,
Kwokalův dům a sousední dům č. 13 se shodně
řešenými fasádami. Dům č. 11 o dekorace
zčásti přišel v neznámé době před druhou
světovou válkou, dům č. 13 si členitou fasádu
ponechal až do svého zániku po bombardo-
vání Brna v roce 1944. Archiv města Brna,
fond U 5, sign. XIb58.*

→↑ *Fasáda domu č. 11 s částečně dochovanou or-
namentální výzdobou a zbořený sousední dům
č. 13 po roce 1944, Archiv města Brna, fond
U 5, 2. řada (Čoupek), sign. Kr/7/1 b/1.*

→↓ *Dům č. 13 vážně poškozený zásahem bomby
v listopadu 1944, Muzeum města Brna, sign.
A1930_2522.*

Výraz fasády Kwokalova nájemního domu
úpravy realizované ve 20. století reduko-
valy téměř na dřev. Průčelí přesto stále
nese, byť ve zjednodušené podobě, for-
mální rysy klasicistní architektury. Objekt
představuje jeden z posledních příkladů
dříve početné klasicistní zástavby ulice
Milady Horákové a současně její nejstarší
dochovanou stavbu.

Nájemní domy Františka Hory, Josefa Müllera a Karla Andreska

V roce 1904 odkoupili lékař František Hora a stavitelé Josef Müller s Karlem Andreskem tři menší přízemní domky na tehdejší Franz-Josef-Strasse. Na jejich místě byly vybudovány dva nové čtyřpatrové nájemní domy podle návrhu Josefa Müllera. Brněnská městská rada udělila Františku Horovi povolení k výstavbě nájemního domu č. 12 v lednu 1904 a v říjnu téhož roku byla stavba dokončena. Sousední dům č. 14, 16 stavebníků Josefa Müllera a Karla Andreska byl realizován až v roce 1905. Obě novostavby reprezentčních nájemních domů z obou stran nadále obklopovaly starobylé nízké domky č. 8, 10 a 18. V urbanismu ulice Milady Horákové tak vznikl nevšední kontrast, který v malém měřítku ilustroval období překotných změn první čtvrtiny 20. století, kdy se proměňovala tvář celého širšího městského centra Brna.

Autenticky dochované fasády jsou ukázkou pronikání forem vídeňské geometrické secese do brněnského prostředí. Obě stavby jsou inspirovány budovou Okresní nemocenské pokladny Huberta Gessnera, dokončenou v roce 1904 v ulici Milady Horákové. Stavitel Josef Müller při realizaci nájemních domů podle vlastního projektu tvůrčím způsobem obměnil a přetvořil výchozí formu do architektonicky pozoruhodného celku. Přísně symetrickou architekturu a pravoúhlý

rastr ornamentů zjemňují florální motivy, světlá barva různých strukturovaných omítek kontrastuje s výraznými barevnými tóny keramických obkladů. Na protikladu střízlivé modernistické geometričnosti a jásavé barevnosti bohatého dekoru stojí originalita mimořádné Müllerovy architektury.

Průčelí Horova nájemního domu představuje téměř citaci Gessnerovy Okresní nemocenské pokladny, na rozdíl od její výrazné vertikality je však Horův dům o jedno patro nižší a o něco rozložitější, také jsou zde více zdůrazněny horizontální linie. Šestiosé průčelí je – stejně jako u Gessnerovy stavby – vymezeno dvěma polygonálními arkýři v krajních osách, které jsou ukončeny balkony s náročně kovotepecky zpracovanými zábradlími zdobenými motivy geometrické secese z dílny Vincence Urbanovského. Průčelí završuje silně vyložená korunní římsa spočívající na krakorcích, v podhledu dekorovaná pestrým florálním ornamentem. Základ střídavého dekoru ve stylu geometrické secese tvoří pole se strukturovanou omítkou připomínající pásovou bosáž a keramické obklady terakotově hnědé a zelené barvy. Část obkladačků rozmístěných samostatně na ploše fasády nese geometrizovaný ornament v podobě stylizovaného květu růže.

←↑ *Pohled na zástavbu Milady Horákové v roce 1906, vlevo nájemní dům Františka Hory, vpravo dvojice starých domků č. 8 a 10, Archiv města Brna, fond U 7, list 70, č. 5.*

←↓ *Pohled do ulice Milady Horákové po dokončení novostaveb nájemních domů Františka Hory, Josefa Müllera a Karla Andreska, Archiv města Brna, fond U 22, sign. LXVIIIa2.*

→↑ *Dům Milady Horákové 12, foto Tomáš Souček 2022.*

→↓ *Dům Milady Horákové 14, 16, foto Tomáš Souček 2022.*

V interiéru domu zůstala dochována řada autentických prvků jako štuky, ornamentální keramické dlažby či secesní kované zábradlí na schodišti. Za vstupem se nachází vestibul ústící k dvouramennému schodišti orientovanému do dvora. V každém patře domu jsou situovány dva shodně řešené byty. Atypickou dispozici mělo pouze první patro s bytem a ordinací stavebníka Františka Hory. Dva spojené pětipokojové byty v dalším podlaží v té době obýval státní úředník Adam hrabě Romer, který přišel s celou rodinou do Brna z Nového Jičína v roce 1904, kdy převzal úřad zemského místopředsedy rady. Dům se v majetku rodiny Františka Hory nacházel dosud, majitelé však museli přestat období socialismu, kdy byl dům převeden pod správu Okresního podniku bytového hospodářství. Od roku 1945 v domě dlouhá léta žil a tvořil významný architekt a výtvarník Ludvík Kolk. Počátkem 90. let se dům díky dlouholeté absenci údržby nacházel v kritickém stavu. Dědicům stavebníka se však přesto podařilo jej rekonstruovat, kompletní památkově citlivá obnova exteriéru i interiéru proběhla v roce 2008.

Sousední dům Josefa Müllera a Karla Andreska má analogickou kompozici i detaily jako dům Františka Hory, geo-

metrický charakter opět dotvářejí pásy strukturované omítky a keramické obkladačky. Stavba je však o jedno patro vyšší a polygonální arkýře jsou umístěny blíže k hlavní ose. V centrální ose je situováno schodiště osvětlené rozměrnými asymetricky osazenými okny. Pás schodištních oken završuje otevřená oblouková lodžie vsazená do lichoběžníkového štítu, který tvarově koresponduje se střešní nástavbou Gessnerovy Okresní nemocenské pokladny. Stejně jako u Horova domu vstup akcentuje celoplošný keramický obklad, zde však doplněný výrazným motivem velkých geometrizovaných květů, jejichž stonky jsou tvarovány do typicky secesní kouřové křivky. Dům má autenticky dochovaný obchodní parter.

Spolumajitel nájemního domu č. 14, 16 Karel Andreska krátce po dokončení stavby zemřel, v roce 1906 nemovitost spoluvlastnil Josef Müller s Annou Andreskovou. Od roku 1911 byl jediným majitelem již pouze Josef Müller, v roce 1918 dům odkoupili manželé Siegmund a Leontine Cohnovi, v roce 1922 se novým majitelem stal Josef Feldmann, který jej vlastnil ještě v polovině 30. let. Také tato stavba po roce 2000 prošla rekonstrukcí.

Sehnalův dům

Severozápadní nároží ulice Milady Horákové ve vstupu do prostoru náměstí 28. října již sto šedesát let vymezuje strohá fasáda pozdně klasicistního trojkřídlého nájemního domu č. 19, na který zleva navazuje hmotově i architektonicky obdobně komponovaný objekt č. 17. Oba domy vybudoval roku 1863 stavební podnikatel Anton Sehna, který v 50. a 60. letech 19. století postavil na ulici Milady Horákové celkem deset domů.

Od počátku 90. let 19. století je jako vlastník domu doložena evangelická rodina Melionových. V té době dům držel Karel Melion, majitel realit, prezident Spolku německých majitelů domů na Moravě a čestný předseda Sdružení majitelů domů v Brně. Byl synem lékaře a přírodovědce Josefa Vincence Meliona. Jihlavský rodák Josef Vincenc Melion získal roku 1840 lékařský doktorát v chirurgickém oboru. Po desetiletém působení jako praktický lékař v Bruntálu odešel roku 1850 do Brna, kde pracoval jako lékař a posléze i primář v nemocnici Milosrdných bratří, léčil též u alžbětinek a vedl také specializovanou cholеровou nemocnici v Zábrdovicích. Melion projevoval rozsáhlý vědecký zájem o balneologii a geologii, který se zhmotnil v řadě odborných publikací. Vynikl též jako šlechtitel růží či majitel rozsáhlé numismatické a mineralo-

gické sbírky či kolekce meteoritů, které se posléze staly součástí fondů Moravského zemského muzea.

Dům na Milady Horákové představuje jeden z posledních brněnských příkladů ještě pozdně klasicistního nájemního domu s pavlačovými ochozy na dvorních stranách. Lapidárně pojednané fasády člení horizontální skladba říms, doplněná rastroem okenních otvorů, jejichž pravidelné rozložení se mění pouze v hlavní sdružené ose nad segmentově zaklenutým portálem. Přes střídmost architektonického rozvrhu průčelí vytváří pravidelná struktura říms a otvorů, rámovaných profilovanými šambránami a parapetními a nadokenními římsami, působivý dojem jemné struktury krajkoví.

Mohutné těleso protáhlého křídla do náměstí 28. října i kratší jižní trakt do Milady Horákové, na který navazuje hmotově obdobně průčelí objektu č. 17, tvoří urbanistický základ celého prostoru velké křižovatky Milady Horákové – náměstí 28. října – Příkop. Tato stěžejní městotvorná pozice domu byla umocněna likvidací jeho neorenesančního protějšku Milady Horákové 34, Příkop 2 na jižní straně křižovatky, poškozeného bombardováním Brna 20. listopadu 1944, a stejně tak roho-

↔ Současný pohled na fasády Sehnalova domu,
foto Martin Kučera 2024.

↔ Pohled na jižní část náměstí 28. října od
Josefa Kunzfelda kolem roku 1900, vpravo,
v sousedství Německé státní průmyslové
školy, světlá fasáda Sehnalova domu, za ní
temná hmota domu Milady Horákové 34,
Příkop 2, zbořeného následkem válečného
poškození, Archiv města Brna, fond U 5,
sign. XIb8.

→ Dům Milady Horákové 17 s výlohou Samkova
cukrářského závodu a vpravo jižní fasáda domu
č. 19 v roce 1949, Archiv města Brna, fond U 5,
sign. XIb102.

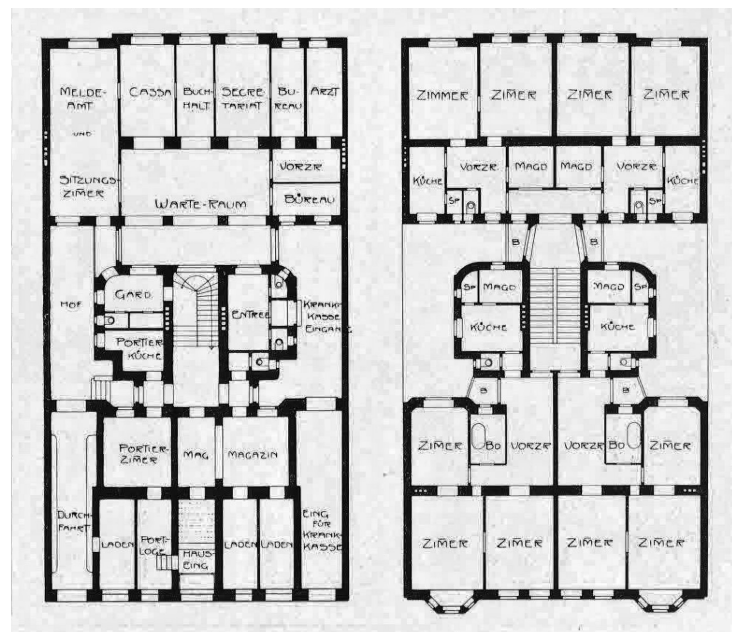
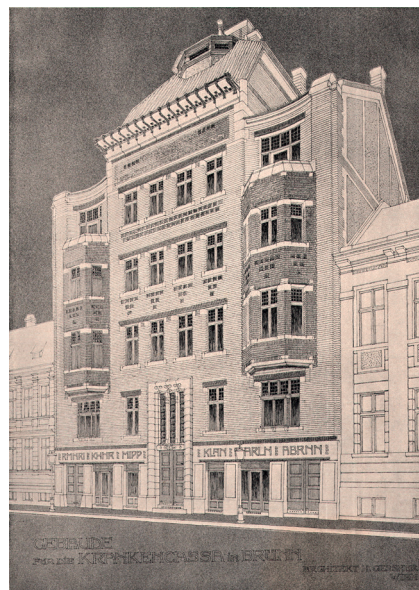
vého domu Milady Horákové 36, Příkop
1 na diagonálně protější straně. Dodnes
zde zejí nezastavěné mezery, pohledově rá-
mované nevzhlednými kulisami zástavby
vnitrobloků.

Sehnalův dům a protilehlý funkcionalis-
tický objekt Milady Horákové 21 tak udr-
žují v tomto urbánním prostoru v jádru
Brna ráz architektonicky a urbanisticky
tvořeného prostoru, a nikoli devastova-
ného bojiště.

Budova Okresní nemocenské pokladny postavená podle návrhu architekta Huberta Gessnera v letech 1903–1904 je dominantou zástavby ulice Milady Horákové. Představuje jeden z vrcholů secesní architektury v Brně a svým progresivním pojetím se zařadila mezi zásadní milníky v procesu hledání moderního architektonického výrazu.

Architekt Hubert Gessner je považován za jednoho z nejvýznamnějších žáků vídeňského průkopníka moderní architektonické tvorby Otto Wagnera a bývá řazen mezi nejvýraznější středoevropské architekty první poloviny 20. století. Rodák z Valašských Klobouk studoval na Státní německé průmyslové škole v Brně a následně mezi lety 1894–1898 u Otto Wagnera na Akademii výtvarných umění ve Vídni. V době projektování Okresní nemocenské pokladny byl zaměstnancem Zemského stavebního úřadu v Brně. Gessnerův návrh byl publikován v tehdy nejvýznamnějším architektonickém časopise *Der Architekt*, dobové odborné publicistě se těšila i novostavba. Nedlouho po dokončení brněnské pokladny Gessner navrhl také Okresní nemocenskou pokladnu ve Vídni-Floridsdorfu (1904–1905), která byla dalším krokem v nastoupené cestě k modernitě.

Gessnerova budova vyrostla na místě dvou starších domů, a proto má dodnes dvě čísla orientační i popisná. Do ulice Milady Horákové se obrací výrazně vertikálním průčelím vymezeným postranními polygonálními arkýři, silně předstupující korunní římsou a vysokým vstupním portálem v ose. V základním rozvrhu fasády tedy Hubert Gessner respektoval tradiční trojdílné palácové schéma. Zvolenou kompozici s dvojicí arkýřů v krajních osách znal například z průčelí Kleinova paláce na brněnském náměstí Svobody nebo také ze staveb jednoho z protagonistů vídeňské moderny Franze von Krause. Variace tohoto řešení později znovu uplatnil například při projektu hotelu Slezský dvůr v Opavě z roku 1905 a při přístavbě hotelu Heinrichshof v Novém Jičíně roku 1906. Inovativní radikalita Gessnerovy architektury tak nebyla dána změnou tradičního rozvrhu, ale modernistickým přetvořením základních forem jejich geometrizací a rovněž transparentní a funkční materiálovou skladbou. Novátorské bylo tedy velmi účelné pojetí celé stavby a zdůraznění geometrické formy architektonických článků, stejně jako celkový výraz, který určila fasáda provedená v režném zdivu, kdy z plochy červených neomítnutých cihel vystupovaly pouze střídme dekorativní prvky. V budově Okresní nemocenské pokladny

←← Hubert Gessner, návrh budovy Okresní nemocenské pokladny v Brně, *Der Architekt* 1903, Bildteil, tab. 122.

←→ Pohled na novostavbu Okresní nemocenské pokladny, *Architektonsiche Rundschau* 1905, 2. příloha sešitu 1, nestr.

←↓ Hubert Gessner, Okresní nemocenská pokladna, půdorys přízemí a pater, *Architektonsiche Rundschau* 1905, 2. příloha sešitu 1, nestr.

→↑ Dobový snímek interiéru pokladny, *Der Architekt* 1904, Bildteil, tab. 114.

→↓ Dům Milady Horákové 24, 26, foto Michaela Dvořáková 2022.

tak Hubert Gessner zhmotnil záměr svého učitele Otto Wagnera, jímž byla „syntéza mezi starým a novým světem s respektem vůči oběma“. (Zatloukal 2006, s. 164.) Obvyklý štukový dekor navíc nahradily glazované keramické, kamenné, skleněné či kovové prvky, které měly funkční charakter a pomáhaly zdůraznit tektonickou skladbu hmoty průčelí. Vše dohromady vytváří střídavý a sofistikovaný „bezornamentální ornament“ podle ideálu geometrické secese, na což upozorňoval již soudobý komentář Gessnerovy architektury: „To je ten styl účelnosti, taková stavba vyhlíží bez vší ozdobnosti velmi ozdobně“ (*Der Architekt* 1904, Bildteil, tab. 113). Přísnou symetrii a důraz na skladebnost vyvažuje pozoruhodný architektonický detail, konvexní arkýře kontrastující s konkávními balkony. Jediným romantizujícím motivem je vysoká střešní nástavba, jejíž stupňovitý tvar vytváří výraznou zdaleka viditelnou siluetu.

Okresní nemocenská pokladna byla významná rovněž funkčním spojením úřední budovy a nájemního domu, administrativní provoz a obytná část byly ovšem prostorově zcela odděleny. Hloubkovým zastavěním parcely zde vznikla dvě za sebou řazená obdélná křídla, propojená zúženým schodištním traktem. V přízemí uličního traktu se nacházely obchodní plochy, ve čtyřech

patrech pak bylo situováno osm třípokojových nájemních bytů. Úřadovny pokladny zaujímaly přízemí zadního traktu, v patrech byly rozmístěny menší dvoupokojové byty. Průčelí zadního traktu bylo pojato radikálně modernisticky, na jeho fasádě byly využity horizontální pruhy režného zdiva.

Podle dochovaných historických fotografií se v interiéru budovy uplatnilo barevné řešení, kdy světlé stěny kontrastovaly s tmavými dveřmi a nábytkem. Výrazným interiérovým prvkem se stal čtverec a pravoúhlá forma. Přísný geometrický ornament ovšem Gessner změkčil stylizovaným florálním dekorem. Pozoruhodné byly modernistické keramické a skleněné obklady stěn, tradičnější secesní tvarosloví měly zámečnické prvky jako kované zábradlí schodiště či mřížky ve skleněných výplních dveří bytů.

Od roku 1949 je stavba plně využívána jako bytový dům, s výjimkou dvojice obchodních prostor v parteru uliční budovy. V letech 2013–2016 proběhla památková obnova objektu, při níž však byl necitlivě upraven parter.

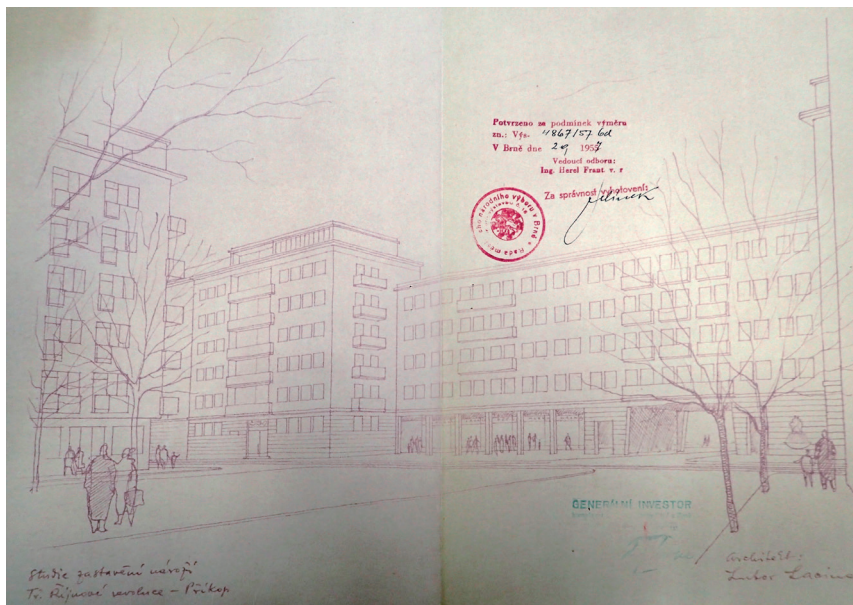
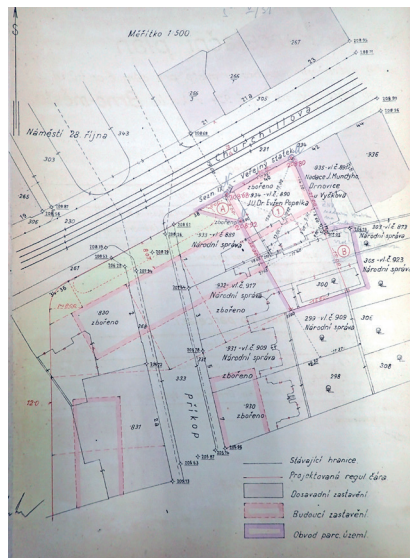
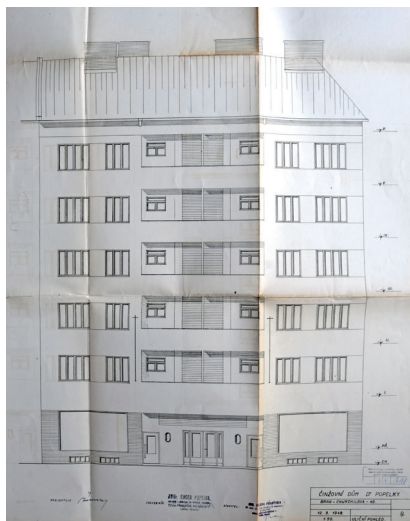
Bytový dům Moravských elektrotechnických závodů

Východní část dnešní ulice Milady Horákové zastavoval v 60. letech 19. století stavitel a podnikatel v nemovitostech Thomas Schnuparek. Zbudoval nejspíš celou frontu domů od dnešního č. 28 po č. 40, včetně křížení s tokem Ponávky, jejímž zatrubněním na začátku 80. let 19. století vznikla dnešní ulice Příkop. Z domů zůstalo stát jen č. 28, jelikož celou frontu ulice poničilo spojenecké bombardování 20. listopadu 1944, po kterém byly trosky budov strženy. Schnuparkovy domy, známé z fotografií, měly tři podlaží oddělená římsami, výrazné okenní šambrány a konzolami vynášené korunní římsy, což potvrzuje i jeho zachovaný dům č. 28. Roku 1927 je poprvé jako majitelka domu č. 34 zmíněna Žofie Popelková, manželka významného brněnského právníka Eugena Popelky. Právě on bombardováním uvolněný pozemek plánoval zastavět. V květnu 1948 Popelka nechal architekta Jana Šrámka vypracovat návrh na šestipodlažní bytový dům. Patra nad obchodním přízemím měla obsahovat trojice bytů s lodžii, vykrojenými do hmoty uličního průčelí, a pásovými okny. Projekt navržený ve stylu pozdního konzervativního funkcionalismu nebyl s ohledem na běh dějin realizován. Na začátku roku 1948 byla stavba sice zařazena do operativního plánu první pětiletky, ale v průběhu roku

byla zastavena, staveniště zůstalo oploceno a bylo ponecháno bez údržby. K zabezpečení stavební jámy došlo až roku 1952, kdy byly na části pozemku postaveny houpačky a kolotoč. Parcelu sice teoreticky stále vlastnil Eugen Popelka, ale nemohl s ní nijak nakládat, dokonce čelil soustavnému tlaku na její prodej. O místo měly od roku 1956 zájem Moravské elektrotechnické závody, které se s Popelkou o pozemek přely až do roku 1961, kdy byl definitivně vyvlastněn.

Projekt nového bytového domu vypracoval v dubnu 1957 Lubor Lacina ve stylu umírněného socialistického realismu, prosazovaného zejména v první polovině 50. let po vzoru Sovětského svazu. Ve hmotě navázal na sousední dům původně z konce 19. století, snížením výšek stropů však umožnil vměstnat do objemu o jedno podlaží navíc. Prostory domu také zvětšila i ustupující nástavba obsahující dva byty s ateliéry, z nichž jeden obýval sám Lacina, druhý sochař Konrád Babraj se svou tehdejší partnerkou, herečkou Vlastou Chramostovou. Přízemí opticky oddělila pásová rustika, vchod zvýraznil kamenný reliéf dvou žen hrajících si s holubicemi. Nepochybně jde o dílo architektovy sestry Sylvy Lacinové, se kterou často spolupracoval. Moderní byty několika velikostí měly plynový spo-

← Milady Horákové 34, pohled na hlavní průčelí, foto Martin Kučera 2024.

← Reliéf nad vstupem od Sylvy Lacinové z let 1957–1958, foto Martin Kučera 2024.

→ Nerealizovaný projekt bytového domu Eugena Popelky z roku 1948 od Jana Šrámka, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, archiv map a plánů, inv. č. 4/4/14108/8.

→ Projekt zástavby křižovatky ulic Milady Horákové a Příkop z doby kolem roku 1948, červeným obrysem vyznačeny plánované hmoty domů, Archiv města Brna, fond B1/49, kart. 552.

→ Nerealizovaný návrh na zástavbu ústí ulice Příkop do ulice Milady Horákové od Lubora Laciny z roku 1957, Archiv města Brna, fond B1/49, kart. 552.

rák, spíž, koupelnu se záchodem, vestavěné skříně, balkon nebo lodžii. Součástí domu byl výtah, ústřední topení, prádelna se sušárnou a zahrada s pískovištěm. Nabízel tedy zcela moderní pohodlné bydlení primárně určené pro zaměstnance Moravských elektrotechnických závodů.

křižovatky by urbanisticky vhodně zakončila sousední náměstí 28. října. Dodnes je na domě č. 34 jasně patrné místo, kde měla zástavba navazovat, jelikož na části fasády přízemí záměrně chybí pásová rustika. Tento úkol ani po takřka sedmdesáti letech nebyl vyřešen a slepé štíty domů slouží jako plochy pro velkoformátové reklamní bannery.

Bytový dům Moravských elektrotechnických závodů představuje pouze torzo daleko velkolepější urbanistické koncepce. Lubor Lacina na základě projednávání s Odborem územního plánování Městského národního výboru v Brně, kde tehdy působili přední brněnští architekti druhé třetiny 20. století, Jaroslav Grunt a Mojmír Kyselka, projektoval novou zástavbu celého nároží Milady Horákové a Příkopu. V důsledku demolice po válečném bombardování zde dodnes chybí celá řada domů. Lacina záměrně nevyužil přízemí domu Milady Horákové 34 pro obchodní účely, jelikož na něj měl navázat dlouhý blokový objekt s obchodní kolonádou a širokým průjezdem do ulice Příkop. Bytové domy měly pokračovat dále na ulici Milady Horákové a zacelit tak proluky, rovněž mělo dojít k zástavbě a částečnému nahrazení starších domů ulice Příkop. Ustoupením hlavního bloku směrem do Příkopu by vzniklo malé náměstíčko a celá oblast

*Merhautova 8, 10, 12, 14,
16, 18, 20, 22, 24, 26, 28,
30, 32, 40, 42, Slepá 19, 20*

Pavla Cenková

Skupina nájemních domů Friedricha Wilhelma Schmeera

V letech 1908–1911 byla vybudována souvislá zástavba nájemních domů na severní straně dnešní ulice Merhautovy (1907–1919 Senefelderova) jako součást nově vznikající čtvrti Černá Pole. Sestávala ze dvou podélných bloků rozdělených příčnou uličkou – dnešní Slepou – tehdy Promberovou.

Početnou skupinu sedmnácti obdobně koncipovaných nájemních domů vystavěl brněnský německojazyčný stavitel Friedrich Wilhelm Schmeer ve spolupráci s architektem Vladimírem Fischerem. Lze předpokládat, že Fischerovým tvůrčím přínosem byly zejména návrhy průčelí, které tehdy stavební firmy běžně svěfovaly soukromým architektům. Oba tvůrci spolupracovali dlouhodobě a konečná podoba staveb byla výsledkem vzájemného podílu. Domy na Merhautově ulici patří do vrcholného období působení tvůrčí dvojice kolem roku 1910. Velmi dobře dochovaný soubor s výraznými urbanistickými a architektonickými hodnotami vytváří specifickou atmosféru jedné z významných brněnských tříd.

Zástavba vyrůstala postupně od horního konce ulice Merhautovy. V roce 1908 byly postaveny dvojdomy Merhautova 8–10 a 12–14. Na ně v roce 1909 navázala nej-

větší část stavebního projektu, Merhautova 16, 18, 20, 22, 24, 26, 40, 42 a Slepá 19, 20. V roce 1911 byly dokončeny ještě budovy Merhautova 28, 30 a 32.

Svébytná eklektická architektura staveb v ulici Merhautově má stylově nejbližší k mnichovské secesi, kterou charakterizuje romantický výraz a nápadné strukturování hmot. Vedle toho se zde uplatňují četné historizující odkazy a také v menší míře modernistické prvky. Spojením forem secese, pozdního historismu a geometrické moderny tak vznikl osobitý architektonický rukopis, který se vyznačuje zejména výrazně strukturovaným prostorovým řešením uličních průčelí. Jejich hmoty tak člení vysoké štíty, hranolové či polygonální arkýře a věžovité nástavby. Fasády jsou bohatě dekorovány tvarově i materiálově pestrými články a detaily inspirovanými různými historickými obdobími. Celek dotváří dřevěné či kovové prvky a střídání různých struktur omítek. Některé motivy dekoru fasád odkazují na jméno či profesi samotného stavitele Friedricha Wilhelma Schmeera. V ose portálu domu č. 16 se tak nachází velké písmeno S (Schmeer), provázené rytířskou helmicí, která byla nárazkou na stavitelovo druhé křestní jméno

←↑ Pohled na zástavbu severní strany ulice Merhautovy, foto Martin Kučera 2024.

←↓ Pohled na zástavbu severní strany ulice Merhautovy, foto Martin Kučera 2024.

→↑ Detail fasády domu Merhautova 16 s písmenem S nad vstupem, foto Martin Kučera 2024.

→↓ Detail fasády domu Merhautova 22 s rytířskou helmici, foto Martin Kučera 2024.

Wilhelm, které lze vyložit jako „rytíř velké prilby“. Helmice je rovněž součástí štukových dekorací domů č. 20 a 22. Ve štítu domu č. 30 je osazena socha patrona rytířů sv. Jiří. Na domě č. 24 jsou v obdélných polích štukové reliéfy zobrazující stavební řemesla, motivy související se stavitelstvím se opakují rovněž na fasádách dalších domů. Četnou součástí dekoru jsou také minuciózně provedené vegetabilní prvky, zvláště květinové koše, které lze považovat za typický ornamentální motiv staveb vzniklých kolem roku 1910.

Spojité zástavba uliční fronty přinesla Vladimíru Fišerovi příležitost pracovat s větším počtem řadových staveb. U sousedních domů architekt opakovaně volil varianty jednoho řešení. Někdy jsou dvojice sousedních domů jen zrcadlově obrácené, jindy jsou spojeny centrálním štítem či sjednoceny téměř identickým dekorem, přesto se však v jejich hmotovém řešení či detailech nacházejí oživující odchylky. Architektonické řešení souboru tak využívá symetrii i asymetrii, repetici i rozmanitost ve vizuální hře plné různorodých dílčích formálních hříček.

Novostavby byly majetkem stavitele Friedricha Wilhelma Schmeera, který je pronajímal a některé z nich v dalších letech odprodával soukromým vlastníkům. Nejdéle ve Schmeerově vlastnictví zůstaly domy č. 24, 26 a 28, které mu patřily ještě v průběhu třicátých let. Některé z objektů byly upravovány již v meziválečném období. V roce 1927 byla provedena přestavba a nástavba domu č. 14 a v roce 1932 domu č. 12, v roce 1929 byla v suterénu uličního průčelí domu č. 20 zřízena garáž. Písmeno A v kartuši nad portálem domu č. 20 bylo zřejmě přidáno po roce 1927, kdy stavbu od stavitele Schmeera odkoupil lékař Jaroslav Adam. Po roce 1945 Schmeerovy domy na Merhautově zůstávaly dlouho bez údržby a všechny silně chátraly, ještě v 80. letech 20. století byly na jejich fasádách patrné stopy po kulkách z druhé světové války. V nedávné době byly postupně renovovány, přičemž jejich památkové hodnoty zůstaly v exteriérech a z větší části rovněž v interiérech velmi dobře dochovány.

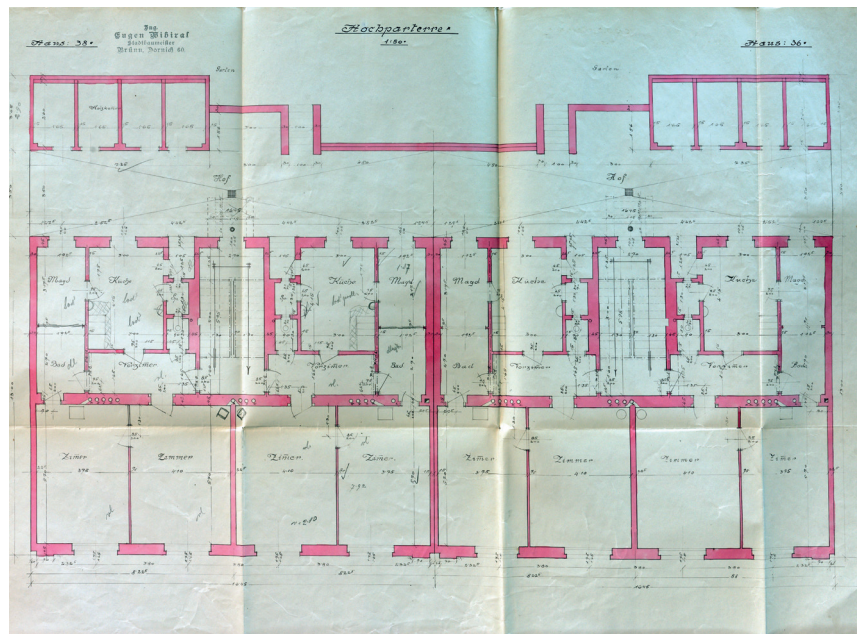
Nájemní domy družstva německých živnostníků a obchodníků

Dva totožně řešené sousední nájemní domy, které jsou součástí sudé fronty ulice Merhautovy, reprezentují bytovou výstavbu první poloviny 20. let 20. století realizovanou díky štědrým podpůrným programům první Československé republiky. Oba domy vybudovalo Obecně prospěšné stavební bytové a dílenské družstvo německých živnostníků a obchodníků v Brně v roce 1924. Družstvo bylo založeno v roce 1912 a jeho členy byli většinou německy hovořící drobní řemeslníci a živnostníci, jako například zámečníci, instalatéři, skláři, malíři pokojů či obuvníci.

Na provedení stavby se konalo výběrové zřízení a zakázku si mezi sebou rozdělili stavitelé, kteří podali nejlevnější nabídky: Eugen Wibiral, Leopold Eschke a Franz Schuber. Patřili k německy hovořícím obyvatelům Brna a jsou tak v současnosti vinou tragédií 20. století téměř zapomenuti. Všichni tři zároveň působili jako techničtí poradci družstva a je pravděpodobné, že jeden z nich mohl být autorem anonymních plánů, datovaných v listopadu roku 1923. V úvahu přichází Franz Schuber, který zřejmě podle vlastního návrhu v roce 1914 postavil sousední dům Merhautova č. 34 a byl také jeho vlastníkem, než jej o tři roky později prodal. Osobně také znal stavebníka

většiny domů na této straně ulice Friedricha Wilhelma Schmeera, s nímž jej spojovaly obchodní vztahy. Budovy družstva splňovaly tehdejší parametry domů s malými byty a na jejich realizaci tak mohla být čerpána státní stavební podpora určená právě pro malobytovou výstavbu. Stavba byla zahájena 31. prosince 1923 a ukončena 12. listopadu 1924, ihned po dokončení se do bytů nastěhovali nájemníci.

Dispozice byly navrženy velmi účelně tak, aby byl vnitřní prostor maximálně využit. Centrálně umístěný vstup ústil do vestibulu a dále na schodiště. Po stranách schodiště bylo v přízemí i v patrech shodně rozmístěno osm totožně řešených dvou-pokojových bytů s dvojicí pokojů orientovaných do ulice. Kuchyně s přílehlou lázní a pokoj pro služku směřovaly do dvora. V suterénech pak byly přidány ještě dva jednopokojové byty. Jeden z nich byl vytvořen dodatečně z původně plánovaného obchodního prostoru, což ilustruje naléhavou bytovou nouzi, která tehdy panovala. V obou družstevních nájemních domech tak vzniklo dvacet nových bytů. Novostavby byly vybudovány za velmi krátkou dobu, jak je doloženo také na poznámce v kolaudačním protokolu, který konstatoval, že „nebyly zjištěny větší vady kromě obvyk-

Original!

8

Statut

der

Gemeinnützigen Wohnungs- und Werk-
stättenbaugenossenschaft der deutschen Ge-
werbe- und Handeltreibenden in Brünn,

registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung.

Brünn, 1912.

Selbstverlag der Wohnungsgenossenschaft. — Druck von Josef Rjár.

←↑ Domy Merhautova 36, 38, foto Martin Kučera 2024.

←↓ Plán nájemních domů družstva německých živnostníků a obchodníků, půdorys zvýšeného přízemí, Moravský zemský archiv v Brně, fond B 40 I, kart. 1558, fol. 31.

→ Titulní list stanov Obecně prospěšného stavebního bytového a dílenského družstva německých živnostníků a obchodníků v Brně, Moravský zemský archiv v Brně, fond B 40 I, kart. 1558, fol. 43.

lých nedostatků při rychle prováděných stavbách“ (MZA, fond B 40 I, kart. 1558, fol. 18). Zmiňované úsilí o rychlé tempo stavby a snahu ušetřit na stavebním materiálu ilustruje fakt, že příčky mezi obytnými místnostmi měly šířku pouze 7,5 cm a při jejich zhotovení byl využit systém tzv. Kesslerovy zdi. Tuto technologii, často využívanou ve 20. a 30. letech 20. století při rychlé a levné výstavbě, vynalezl architekt ze slezských Třebenic Max Kessler. Jednalo se o jeden z dobových stěnových systémů, jehož konstrukci tvořila výztuž z ocelových pásů, vytvářející rastr čtvercových polí o rozměrech cca 50×50 cm vyplněných vyzdívkou.

Oba třípatrové řadové nájemní domy se do ulice Merhautovy obrací shodně řešenými průčelími. Jejich historizující architektonická forma je programově konzervativní a odkazuje na identitární mýty z epochy rozkvětu nacionalismů, kdy ten německý nahlížel období reformace a renesančního humanismu jako kulturní vrchol národní tradice. Architektonické formy německé renesance se tak staly symbolem národního charakteru. Tvarosloví obou domů se tak podobá stavbám, s nimiž se setkáváme hlavně v sudetských regionech, zejména v severočeských městech.

Čtyřosá průčelí jsou výrazně ohraničena soklovou zónou oddělenou od pater kordonovou římsou, vyloženou korunní římsou členěnou v podhledu masivními čtvercovými kazetami a armaturou v nárožích. Kompozice fasád zachovává tradiční trojdílné horizontální členění na přízemí, bel-étage a nejvyšší patro. Neorenesanční formy připomíná zejména slepá arkáda v přízemí a volutový štít, jímž jsou obě průčelí završena. Podkrovní vestavby do mansardové střechy byly provedeny při poslední rekonstrukci.

Nájemní dům družstva Freundschaft

Roku 1930 vydalo Ministerstvo sociální péče, vedené německým sociálním demokratem Ludwigem Czechem, nový zákon, který poprvé jasně vymezoval možnosti státní finanční podpory sociálního bydlení. Právě Německá sociálnědemokratická strana dělnická v Československu stála u založení brněnského stavebního družstva Freundschaft (Přátelství), které budovalo na začátku 30. let první moderní nájemní domy pro chudé a sociálně slabé. Problematika bydlení patřila mezi vlajkové lodě strany, která se domnívala, že chybějící bytové kapacity by neměl v době hospodářské krize řešit soukromý kapitál, ale družstva. Zároveň se podrobně probíraly otázky zdravého bydlení, kterým zcela odpovídal projekt Heinricha Bluma a Zikmunda Kerekese pro Merhautovu 13. Roku 1932 byl po jedenácti měsících výstavby dokončen monumentální dům s bezmála dvěma stovkami bytových jednotek ve dvou typech: větší byty skladby 2+1 a menší jednotky s obytnou kuchyní a jedním pokojem. Žádný z bytů nesměřoval jen na sever a jedna z obytných místností byla na jižní straně otevřena slunci. Každá jednotka navíc disponovala balkonem do ulice nebo do dvora. Běžné v době výstavby nebyly ani koupelny s horkou vodou zavedenou do vany i umyvadla a záchody ve všech bytech,

stejně jako kombinované sporáky na uhlí nebo plyn, sklepní i půdní kóje a podobně. Ke kvalitnímu bydlení v domě družstva Freundschaft patřily také společné prádelny a sušárny na půdě nebo šachty při všech devíti schodištích ústící do sklepních shromaždišť odpadů.

Severní strana Merhautovy ulice zůstávala ještě na začátku 20. století souvisle nezastavěná, jelikož území zabíral areál cihelny spojený s těžbou písků. Po zrušení cihelny vznikla velká plocha umožňující rozsáhlejší zástavbu, kterou započal právě dům družstva Freundschaft. Šestipodlažní objekt s částečně komerčně využitým suterénem architekti navrhli v minimalistické formě funkcionalismu. Plochy domu člení pouze balkony, celkově však budova působí harmonickým dojmem, který byl oceňován po jejím dokončení. Ten byl docílen například kombinací hladké omítky s kabřincovým obkladem suterénu a balkonů, stejně jako barevným odlišením okenních špalet. Vstupy v přízemí mají zaoblená ostění z umělého kamene, v ose nadpraží ozvláštěná klenáky. Skoro až pevnostní vzhled stavby podporuje výrazná korunní římsa. Při stavbě se dbalo na využití lokálních surovin a výrobků brněnských podniků. Stavbu vedl Artur Eisler, truhlářské práce dostaly na

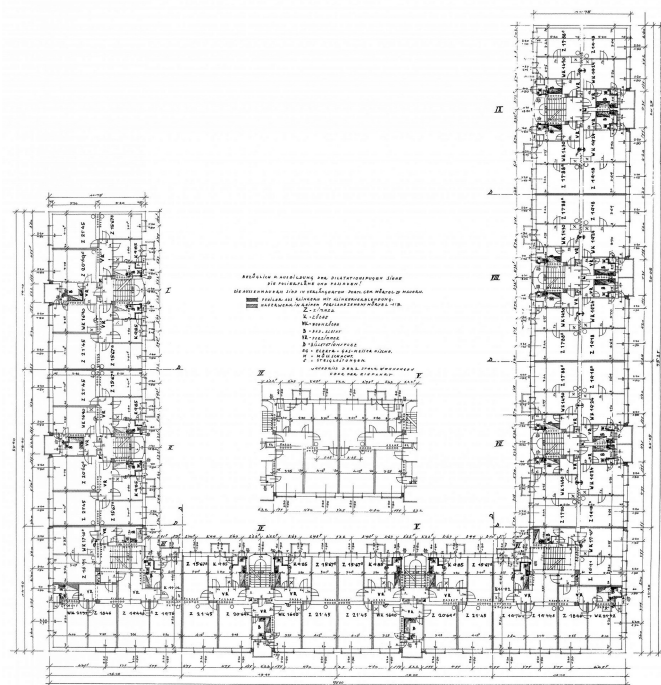

←↑ Pohled na nájemní dům družstva Freundschaft z ulice Merhautovy krátce po dokončení, Technické muzeum v Brně, fond Fotografie, inv. č. 20.30-00581.

←↓ Průčelí nájemního domu družstva Freundschaft do ulice Merhautovy, foto Martin Kučera 2024.

→↑ Dvorní fasády domu družstva Freundschaft s výtahovými šachtami od Petra Hruši, foto Martin Kučera 2024.

→↓ Půdorys nájemního domu družstva Freundschaft, Muzeum města Brna, reprofoto Brněnský architektonický manuál, heslo C306.

starost místní družstva Dělobna a Dubor. Německá sociální demokracie viděla v družstvu Freundschaft důležitou součást své reprezentace, svého druhu vzor poukazující nejen na přátelství strany k dělnické třídě, ale i podporující přátelský duch samotných obyvatel domu. Ten se během protektorátu vytratil, jelikož předsedou družstva se stal antisemita a činovník NSDAP Anton Blatný, který postupně vyšťval všechny židovské i sociálně demokratické nájemníky a členy představenstva.

Architekti Heinrich Blum a Zikmund Kerekes, kteří souzněli se sociálnědemokratickými myšlenkami, navrhli dům nepochybně po vzoru vídeňských bytových bloků s dvory. Ty vznikaly rovněž za vlády socialistů a řešily nepříznivou bytovou situaci chudších a dělnických vrstev výstavbou celé škály nájemních domů v čele s více jak kilometr dlouhou blokovou stavbou Karl-Marx-Hof od architekta Karla Ehna, dokončenou roku 1930. Podobně jako u vídeňských vzorů má i brněnská realizace jeden vjezd do vnitrobloku, odkud jsou přístupná schodiště k bytům. Dvůr se využíval zejména jako bezpečný prostor pro dětská hřiště. Památkově chráněný objekt, nyní v majetku města Brna, prošel roku 2017 nákladnou rekonstrukcí podle návrhu Petra Hruši. Na

dvore vzniklo podzemní parkoviště, vchody doplnily prosklené kubusy výtahů. Nájemní dům Merhautova 13 je spolu s dalším domem družstva Freundschaft na Rybářské 10 od Ernsta Wiesnera unikátním dokladem snahy o vyřešení bytových podmínek chudší vrstvy brněnského obyvatelstva bez ohledu na jejich národnostní příslušnost ve 30. letech 20. století.

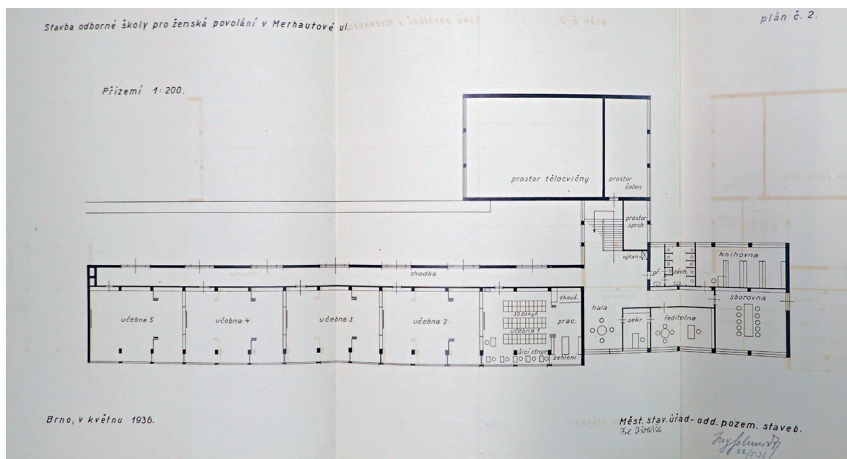
Městská odborná škola pro ženská povolání Charlotty Masarykové

V období první republiky v Brně vznikla celá řada školních institucí a budov pro různé stupně vzdělávání. Svoje místo mezi nimi měly i dívčí odborné školy, které připravovaly mladé ženy nejen na domácí práce, ale nabízely i všeobecné vzdělání a kurzy pro dospělé. Na Merhautově ulici byla taková škola otevřena roku 1921, o stavbu nové budovy se zasloužila pozdější ředitelka Anna Stuchlíková. První plány zpracoval architekt Josef Polášek během svého angažmá v projekční kanceláři brněnského stavebního úřadu už v květnu 1932, stavělo se ale až od června 1937 do září 1938 podle upraveného projektu z května 1936. Obě varianty návrhu pracují s hlavním protáhlým křídlem směřujícím do Merhautovy a směrem do vnitrobloku navazujícím křídlem s tělocvičnou. Hlavní fasáda staršího z návrhů je koncipována architektonicky odvážněji ve dvou rovinách s využitím velkých prosklených ploch pásových oken a mohutného dvoupodlažního arkýře v levé části a malého balkonku vpravo. Tyto z hmoty stavby vystupující prvky měly být podle skici opatřeny výraznou modrou barvou. V návrhu se nepochybně odrazila Polášková fascinace soudobou nizozemskou architekturou, kterou ve 20. letech studoval přímo v Nizozemí a o které vydal roku 1931 publikaci. Nechybí v ní kapitola o architek-

tuře škol vznikajících s velkým důrazem na zdraví prospěšné prostředí s přísunem slunečního svitu, čerstvého vzduchu a variabilitu vnitřních prostor. Pro holandskou architekturu – zejména hnutí De Stijl – bylo rovněž typické užívání kontrastních barevných ploch, které se v Brně ujalo pouze okrajově, například v kavárně Era na Zemědělské ulici.

Realizovaný Poláškův návrh odráží snahu o zlevnění výstavby, kterou jako levicově smýšlející tvůrce prosazoval zejména u obytných budov. Hlavní fasádu školy zarovnal do jedné linie a zachoval pouze dvoupodlažní předsazení fasády završené úzkou terasou. Upustil od výraznějšího členění a tři hlavní podlaží školy prosvěttil dlouhými řadami oken. Plochou střechu nahradil nízkou sedlovou a výraznější architektonické pojednání vyhradil dvěma schodištím. Hlavní schodiště, přístupné ze vstupní haly, prosvěttil kruhovými luxfery, boční v levé části budovy částečně vysunul do prostoru ulice a opatřil velkými prosklenými plochami. Úspornost, na kterou se dbalo rovněž při samotné realizaci stavby, se projevila také ve vnitřním uspořádání. Tělocvična fungovala i jako společenský sál, jednotlivá podlaží byla koncipována v podstatě totožně – v pravé části se na-

←↑ Hlavní fasáda školní budovy, foto Martin Kučera 2024.

←↓ Boční fasáda se schodištěm do ulice Ryšánkovy, foto Martin Kučera 2024.

→↑ Půdorys přízemí, květen 1936, Archiv města Brna, fond M 17, kart. 45, inv. č. 768/12-32.

→↓ Hlavní průčelí školy krátce po dostavbě, Muzeum města Brna, reprofoto Brněnský architektonický manuál, heslo C307.

cházely kabinety a specializované učebny, v levé učebny domácích prací (v přízemí a prvním patře se šicími stroji, ve druhém s kuchyněmi a společnou jídelnou). Učebny, od sebe oddělené zčásti prosklenými stěnami, obsahovaly kouty pro žehlení a zkoušení ušitých šatů, jejichž prezentaci umožňovala výloha při vstupu do budovy. Při stavbě vedené firmou Boleslava Bloudka se dbalo na využití nejlevnějších nabídek jednotlivých řemeslníků – sklenářské práce dodala brněnská firma Otmara Vačkáře, kámen Mrákotínské lomy, svítidla brněnská továrna na lustry Josefa Klabera, ohýbaný nábytek frenštátská továrna Bernkopf. Na žádost ředitelky bylo do kuchyní objednáno moderní linoleum, které se však muselo dovážet z ciziny, což bylo pocítováno jako poměrně významné negativum. Projekt myslel rovněž na parkovou úpravu okolí školy, kterou zpracovalo sadové oddělení městského stavebního úřadu v Brně. V návrhu byly doporučeny konkrétní kultivary keřových i pnoucích růží, měly být vysázeny řady tulipánů, trávníky doplňovaly stovky cibulek krokusů.

První školní rok v nové budově proběhl v turbulentním roce 1939, za protektorátu musela být uvolněna pro školu německých ošetřovatelek a sociálních pracovníků. Po

válce byla sice obnovena výuka, ale převrat roku 1948 z politických důvodů znemožnil pokračovat ředitelce Anně Stuchlíkové, příznivkyni masarykovského pojetí demokracie. Od roku 1953 zde studovaly dietní zdravotní sestry a lékařskému oboru v různých proměnách budova slouží dodnes. Na začátku 90. let byla podle návrhu Zdeňka Šamalíka realizována přístavba školy na místě někdejšího hřiště a v letech 2013–2016 proběhla rekonstrukce. Jelikož budovy neměly památkovou ochranu, došlo k výměně všech okenních výplní za okna mohutných plastových rámců. Výrazu fasády neprospělo ani opatření oken venkovními žaluziemi a zateplení fasád. Přesto se škola ve své hmotě dochovala jako cenný doklad Poláškovy školní architektury, na kterou se ve 30. letech specializoval.

→ Výřez ze situačního plánu města Brna z roku 1868 zachycuje tehdejší rozsah ulice Františka Josefa, zahrnující dnešní ulice Milady Horákové a Francouzskou. Theodor Schönaich, Situationsplan der königl. Landeshauptstadt Brünn mit der neuen Gassenbezeichnung u. Häusernummerizung nebst der Stadterweiterung, 1868, Moravská zemská knihovna v Brně, sign., MPA-0658.087.

Výběr literatury

Aleš Filip – Jana Osolobě, Brněnský stavitel Friedrich Wilhelm Schmeer (1875–1941), *Brno v minulosti a dnes* 22, 2009, s. 231–258.

Freundschaftsbeilage, Volksfreund 52, 1932, příloha čísla 145, 19. 6.

Jiří Kroupa (ed.), *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky. Historické jádro*, Brno 2015.

Josef Kunzfeld – Vladimír Filip, *Brno před 100 lety. Fotograf Josef Kunzfeld*, Brno 2014.

Petr Pelčák – Jan Sapák – Ivan Wahla (eds.), *Brněnští židovští architekti 1919–1939*, Brno 2000.

Jan Sedlák, *Brno secesní. Deset kapitol o architektuře a umění kolem roku 1900*, Brno 2004.

Jindřich Vybíral, *Mladí mistři. Architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002.

Pavel Zatloukal, *Brněnská architektura 1815–1915. Průvodce*, Brno 2006.

